

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

з дисципліни

“ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ та КОНФЛІКТОЛОГІЯ ”

(для бакалаврів)

МАУП

Київ 2016

Підготовлено викладачем кафедри історії та теорії держави і права Т.С.
Невесенко

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № від 13 від 16 травня 2016 р.)

Схвалено Вченою радою Інституту права Міжрегіональної Академії управління
персоналом (протокол №5 від 30 травня 2016 р.)

Невесенко Т.С. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної
роботи студентів з дисципліни “Юридична психологія та конфліктологія”. – К.:
МАУП, 2016.- с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст
дисципліни, теми самостійної роботи студентів, методичні вказівки до
виконання самостійної роботи, питання для самоконтролю, тестові завдання,
практичні завдання та список літератури.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Досвід багатьох поколінь, хто вчився, а також вчиться у навчальних закладах, свідчить, що важливою запорукою успішного засвоєння навчального матеріалу є методично обґрунтована і належним чином організована самостійна робота.

Самостійна робота студента (СРС) — це активна цілеспрямована поза аудиторна діяльність (індивідуальна чи колективна), вид навчального процесу під методичним керівництвом викладача.

Самостійна робота студента відповідно до нових державних освітніх стандартів має становити не менше 50 відсотків навчального часу, передбаченого для виконання основної освітньої програми з урахуванням рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо кількості годин аудиторних занять на тиждень.

Мета самостійної роботи студентів з дисципліни „Юридична психологія та конфліктологія ” – сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність під час вивчення юридичної науки.

Завдання самостійної роботи студентів з дисципліни „Юридична психологія та конфліктологія ” полягає у засвоєнні відповідних знань, їх закріпленні та систематизації, а також їх застосуванні при виконанні практичних завдань. Самостійна робота забезпечує підготовку студентів до поточних аудиторних занять та поточного контролю знань.

Зміст самостійної роботи студентів з дисципліни „Юридична психологія та конфліктологія ” визначається навчальною програмою цієї дисципліни, а також цими методичними матеріалами.

Організація самостійної роботи студентів з дисципліни “Юридична психологія та конфліктологія ” має здійснюватися з дотриманням низки вимог:

обґрунтування необхідності завдань у цілому й конкретного завдання зокрема, що вимагає виявлення та стимулювання позитивних мотивів діяльності студентів;

відкритість та загальна оглядовість завдань (усі студенти повинні знати зміст завдання, мати можливість порівняти виконані завдання в одній та в різних групах, проаналізувати правильність та корисність виконаної роботи, відповідність поставлених оцінок (адекватність оцінювання));

надання детальних методичних рекомендацій щодо виконання роботи (в якій послідовності працювати, з чого починати, як перевірити свої знання, за окремими завданнями студенти мають отримати пам’ятки);

надання можливості студентам виконувати творчі роботи, які відповідають умовно-професійному рівню засвоєння знань, не обмежуючи їх виконанням стандартних завдань;

здійснення індивідуального підходу до виконання самостійної роботи (індивідуальні завдання можуть виконувати за бажанням усі студенти або окремі з них (творчо обдаровані, вимогливі, з досвідом практичної діяльності, навчання та роботи за кордоном тощо); індивідуалізація самостійної роботи сприяє самореалізації студента, розкриваючи такі грані його особистості, які допомагають професійному розвитку);

нормування завдань для самостійної роботи, яке базується на визначенні витрат часу та трудомісткості різних їх типів, що забезпечує оптимальний порядок навчально-пізнавальної діяльності студентів, від простих до складних форм роботи;

можливість ведення обліку та оцінювання виконаних завдань їх якості, що потребує стандартизації вимог до вмінь майбутніх фахівців та розроблення комплексу професійно орієнтованих завдань (з цією метою ми пропонуємо такі типи завдань, які передбачають отримання матеріалізованого результату (продукту), а під час їх виконання формуються також особистісні риси студента;

підтримання постійного зворотного зв'язку зі студентами в процесі здійснення самостійної роботи, що є фактором ефективності навчального середовища тощо.

Самостійна робота студентів денної форми навчання починається після вступної лекції, на якій викладач дає основні рекомендації щодо методики самостійного опанування курсом «Юридична психологія та конфліктологія».

Основними формами самостійної роботи студентів з дисципліни „Юридична психологія та конфліктологія ” є:

1) опрацювання прослуханого лекційного матеріалу, обов'язкових та додаткових літературних джерел;

2) виконання домашніх завдань;

3) вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;

4) підготовка до різних форм поточного контролю;

5) пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою;

6) написання реферату за заданою проблематикою;

7) аналіз наукових публікацій;

8) написання контрольних робіт;

9) вирішення запропонованих тестових завдань.

В процесі самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати навчальну літературу. Перевірку засвоєння знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю та тестових завдань, які охоплюють основні положення, що підлягають самостійному вивченню студентами відповідно до кожної, передбаченої для самостійного опрацювання теми дисципліни «Юридична психологія та конфліктологія».

Виконання домашнього завдання з дисципліни «Юридична психологія та конфліктологія» має на меті закріплення та поглиблення теоретичних знань та вмінь студента з навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання.

Практичні завдання, передбачені для кожної теми, що підлягає самостійному засвоєнню включають в себе підготовку до модульних контрольних робіт, а також написання рефератів та доповідей відповідно до перерахованих питань.

При підготовці до модульних контрольних робіт, опрацюванню підлягають джерела рекомендованої основної та додаткової літератури за кожною темою, що передбачає самостійне вивчення.

Одним із важливих засобів у засвоєнні знань є написання рефератів. Написання реферату за заданою проблематикою необхідно починати з власного, добре продуманого плану. Вступна частина (Вступ) повинна містити мету дослідження, з максимально можливою точністю встановлюються рамки теми, що підлягає розгляду, визначаються методи її дослідження. Вона є перехідною частиною до основного розгляду матеріалу по вибраній темі. В ньому повинно бути відображено практичне і теоретичне значення теми.

В основній частині роботи потрібно розкрити зміст досліджуваної проблеми. План основної частини повинен бути простим. Викладений матеріал розподілено на необхідну кількість пунктів, підпункти не є обов'язковими взагалі. Робота повинна завершуватись обґрунтованими висновками (Висновок), що підсумовують викладений матеріал основної частини. Також повинна бути зазначена використана література в такому порядку: перші нормативні акти перераховані за юридичною силою від вищих до нижчих, другими зазначена використана література відповідно до алфавітного порядку.

Важливим засобом в засвоєнні знань студентами є вирішення тестових завдань, яке повинно носити аналітичний та самостійний характер. Творчий потенціал студентів розкривається у виконанні завдань такого характеру: складання тестів, вирішення нестандартних практичних задач з тем дисципліни, складання ребусів, кросвордів відповідно до певної тематики з дисципліни «Юридична психологія та конфліктологія», а також створення презентацій по завданому проблемному питанню із застосуванням засобів комп'ютерної техніки.

Робота з літературою. Студентові варто працювати одночасно з різними джерелами. У списку рекомендованої літератури з кожної теми курсу подано монографії і статті вітчизняних вчених та правознавців. Перш ніж розпочинати вивчення монографії чи статті, рекомендується познайомитись з відповідним розділом підручника, щоб мати загальне уявлення про досліджувану проблему. Працюючи з монографією, найбільш цікаві факти, судження й висновки доцільно занотувати, обов'язково посилаючись на автора. Якщо у науковій літературі Вам зустрілась незрозуміла дефініція, обов'язково треба звернутися до відповідних словників чи довідників.

Методичні матеріали розроблені таким чином, аби студент та слухач чітко усвідомлював рівень своїх знань з освоєння конкретної теми програми курсу та прагнув до підвищення знань і розвитку аналітичного мислення.

Комплексне забезпечення навчального курсу методичною документацією та користування нею допоможе студентам та слухачами зорієнтуватися в загальному обсязі навантаження та спланувати економічне використання свого робочого часу.

Програма навчальної дисципліни складається з дев'ятох тем і двох змістових модулів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

ДИСЦИПЛІНИ „ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ та КОНФЛІКТОЛОГІЯ ”

№	Назва змістового модуля і теми
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Основи юридичної психології	
1.	Предмет, система методи та історичний розвиток юридичної психології
2.	Загально-психологічні основи юридичної психології
3.	Соціально-психологічні основи юридичної психології
4.	Основні проблеми правової психології
5.	Кримінальна психологія. Психологія особи злочинця
6.	Психологічна консультація і судово-психологічна експертиза
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Основи юридичної конфліктології	
7.	Методологічні засади юридичної конфліктології
8.	Поняття, структура та динаміка юридичного конфлікту
9.	Типологія та види юридичних конфліктів
10.	Засоби запобігання та подолання конфлікту в праві
Разом годин: 90	

ЗМІСТСАМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни «Юридична психологія»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Основи юридичної психології.

Тема 1. Предмет, система методи та історичний розвиток юридичної психології

Завдання для організації самостійної роботи:

Питання для самостійної роботи:

1. Характеристика об'єкта, предмета, методології юридичної психології.
2. Структура сучасної юридичної психології, її завдання та місце в системі інших наук.
3. Особливості періодизації розвитку юридичної психології як науки та практики.
4. Розвиток сучасної юридичної психології в Україні.

Методичні вказівки:

Слід звернути увагу на предмет юридичної психології та його різницю між об'єктом юридичної психології. Розкрити такі категорії юридичної психології, що є похідними від категорій психологічної науки: свідомість, особистість, діяльність. свідомість, особистість, діяльність.

Розкрити особистість як активного носія свідомості, який має індивідуально-типову структуру психологічних властивостей, вибірково ставиться до оточуючої дійсності та виконує певні соціальні ролі, що визначаються включеністю у суспільні відносини та спільну діяльність.

Основну увагу звернути на ознаки особистості (активність, наявність певної структури, системи особистісних відносин та рольової поведінки).

. В даному питанні необхідно запам'ятати та у ході ознайомлення з ними необхідно визначитися саме з місцем юридичної психології в системі наук. Виходячи з двоєдиного характеру юридичної психології, вона включається в систему як психологічних, так і юридичних наук водночас, на цю тезу необхідно розширено відповісти з прикладами.

Окремо слід висвітлити основні етапи становлення та розвитку юридичної психології: рання історія юридичної психології (IV ст. до н.е. - перш. пол. XIX ст.), становлення юридичної психології як самостійної науки (к. XIX - поч. XX), розвиток юридичної психології у XX ст., сучасний стан юридичної психології. На основі розкритого кожного етапу зробити підсумок.

Реферати:

1. Зв'язок сучасної юридичної психології з галузями права.
2. Особливості сучасного стану зарубіжної юридичної психології.

Практичне завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.

3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. Зазначте, яке з наведених визначень найточніше розкриває предмет юридичної психології:

- а) науково-практична дисципліна, що вивчає психологічні закономірності в системі "людини - право", виробляє рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності цієї системи;
- б) наука, яка розробляє рекомендації щодо практичної діяльності юристів;
- в) наука, яка допомагає розв'язувати юридичні конфлікти.

2. Об'єкт юридичної психології - це:

- а) людина, групи людей як носії психіки в контексті права;
- б) психічні особливості юристів;
- в) психологічний зміст юридичних конфліктів;
- г) психологія учасників судового процесу.

3. Завданням юридичної психології є:

- а) розкриття психолого-юридичної сутності основних категорій права;
- б) сприяння усвідомленню юристами психологічного змісту їх діяльності;
- в) розкриття правової сутності психології конфлікту.

4. Зазначте, що з наведеного не є основним структурним компонентом юридичної психології:

- а) кримінальна психологія;
- б) судова психологія;
- в) пенітенціарна психологія;
- г) психологія усного виступу.

5. Зазначте послідовність виникнення галузей психолого-юридичних знань:

- а) кримінальна психологія - судова психологія - юридична психологія;
- б) психологія злочинця - правова психологія - психологія потерпілого;
- в) психологія потерпілого - пенітенціарна психологія - психологія злочинця.

6. Зазначте, що з наведеного не є завданням юридичної психології:

- а) розкриття правової сутності психології конфлікту;
- б) сприяння усвідомленню юристами психологічного змісту їх діяльності;
- в) розкриття психологічних особливостей суб'єктів правопорушень;
- г) розкриття психолого-юридичної сутності основних категорій права.

7. Засновником психологічної школи права є:

- а) В. Бехтерев;
- б) В. Вундт;
- в) Л. Петражицький;
- г) В. Кривуша;
- д) О. Макаренко.

8. Зазначте послідовність виникнення галузей психолого-юридичних знань:

- а) судова психологія - психологія потерпілого - пенітенціарна психологія;
- б) кримінальна психологія - судова психологія - юридична психологія;
- в) пенітенціарна психологія - психологія злочинця - психологія потерпілого.

9. Пенітенціарна психологія - це:

- а) психологія злочинця;
- б) психологія правопорушника;
- в) психологія засудженого;
- г) психологія ресоціалізації та покаяння злочинця.

10. Кримінальна психологія - це:

- а) психологія виконання покарання;
- б) психологія слідчої діяльності;
- в) психологія діяльності кримінальної міліції;
- г) психологія злочинної поведінки, особистості злочинця та злочинних груп.

11. Зазначте, хто з вітчизняних психологів вперше сформулював принцип роботи викривача брехні (лай-детектора):

- а) К. Платонов;
- б) О. Леонт'єв;
- в) А. Лурія;
- г) С. Рубінштейн;
- д) О. Сєверов.

12. Судова психологія - це:

- а) психологія суддів;
- б) психологія учасників судового процесу;
- в) психологія досудового слідства;
- г) психологія розкриття злочинів та судового процесу.

13. Зазначте, в яких містах України були вперше організовані кабінети злочинця та злочинності:

- а) в Одесі;
- б) Львові;
- в) Харкові;
- г) Києві;
- д) Дніпропетровську.

14. Об'єктом юридичної психології є:

- а) психологія судового процесу;
- б) психологічні риси юристів;
- в) психологічний зміст юридичних конфліктів;
- г) людина, групи людей як носії психіки в контексті права.

15. Юридична психологія досліджує психологічні основи:

- а) правослужняної поведінки;
- б) злочинної поведінки;
- в) правоохоронної діяльності;
- г) ресоціалізації злочинців;
- д) гендерної поведінки.

16. Зазначте, в якому навчальному закладі на початку XIX ст. викладався курс "Кримінальна психологія":

- а) Санкт-Петербурзький університет;
- б) Московський університет;
- в) Київський університет.

Тема 2. Загальнопсихологічні основи юридичної психології

Питання для самостійної роботи:

1. Пізнавальні психічні процеси та урахування їх закономірностей юристом у професійній діяльності.
2. Емоції, почуття, психічні стани об'єктів юридичної діяльності. та їх психолого-правова оцінка.
3. Поняття особистості в психології та правовій науці.

Методичні вказівки:

Слід відзначити, що є визначення «психіка людини» та «свідомість особистості». Необхідно звернути увагу на те, що вища ступінь розвитку психіки, властива лише людині і називається свідомістю.

Свідомість визначає розумну і цілеспрямовану поведінку людини, основу на глибокому розумінні законів і закономірностей об'єктивного світу, на відношенні до світу, знання власних об'єктивних властивостей і можливостей.

У ході підготовки до семінару необхідно зупинитися на понятті особистості в психології та правовій науці. Розглянути детально термін «індивід», «особистість», «суб'єкт діяльності».

Психологічна структура особистості потрібно розглядати через психічні властивості особистості, темперамент.

При підготовці до семінарського заняття звернути увагу на характеристику темпераментів. Здібності людини як психічне явище. Завершити питання потрібно висвітленням та вивченням проблеми особистості у професійній діяльності юриста.

Реферати:

1. Проблема вивчення особистості у професійній діяльності юриста.
2. Фрустрація, її зв'язок з агресивною поведінкою, насильницькими злочинами проти особи, скоєнням самогубств.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. *Допишіть визначення та вставте пропущені поняття.*
 - 1.1. Психологія як наука характеризується: ...

- 1.2. У науковій психології психіка розуміється як: ...
- 1.3. Психіка виконує такі функції: ...
- 1.4. Психічне відображення характеризується: ...
- 1.5. Психічні процеси - ...
- 1.6. Психічні властивості - ...
- 1.7. Особистість - ...
- 1.8. Діяльність - ...
- 1.9. До психологічних ознак особистості відносять: ...
- 1.10. Підструктурами особистості за К.К.Платоновим є: ...
- 1.11. Спрямованість особистості це - ...
- 1.12. Діяльність це - ...
- 1.13. Структура діяльності включає в себе: ...
- 1.14. Свідомість це - ...
- 1.15. Потреби це - ...
- 1.16. Потреби бувають: ...
- 1.17. Мотиви це - ...

2. Заперечте або дайте підтвердження нижчезазначеним умовиводам

- 1.1. Основними методами вивчення психічних явищ є метод бесіди, опитування, тести, анкети, аналіз продуктів діяльності, соціометрія, біографічний метод.
- 1.2. До властивостей особистості відносять: спрямованість, темперамент, характер, здібності.
- 1.3. Фізіологічною основою психічної діяльності є вища нервова діяльність, а саме: процеси збудження та гальмування, безумовні та умовні рефлекси, перша та друга сигнальні системи.
- 1.4. До складу пізнавальних процесів входять емоції, почуття та воля.
- 1.5. Властивостями уваги є: стійкість, об'єм, переключення, концентрація, розподілення.
- 1.6. Мислення характеризується: якістю, силою, тривалістю.
- 1.7. Пам'ять буває: короткочасною, оперативною, довготривалою, руховою, емоційною, наочно-образною, словесно-логічною.
- 1.8. Мотив – це спонукання до діяльності, яке пов'язане із задоволенням певної потреби.

3. До якого поняття відносяться наведені нижче властивості, процеси?

- 1.1 Предметність, осмисленість, цілісність, активність, константність, вибірковість, аперцепція - ...
- 1.2 Ставлення до своєї діяльності, до інших людей, до себе, до світу - ...
- 1.3 Холерик, флегматик, сангвінік, меланхолік -...
- 1.4 Аналіз, синтез, порівняння, абстракція, конкретизація, класифікація, систематизація - ...

- 1.5 Моральні, інтелектуальні, естетичні - ...
- 1.6 Афект, фрустрація, стрес - ...
- 1.7 Цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самовладання, витримка, самостійність - ...

Література: [1, 5, 7, 12, 17, 36, 46, 59, 63]

Тема 3. Соціально-психологічні основи юридичної психології

Питання для самостійної роботи:

1. Правова соціалізація та законослухняна поведінка.
2. Соціально-психологічна характеристика юридичної діяльності.
3. Соціально-психологічні аспекти підвищення ефективності праці юристів.

Методичні вказівки:

Щоб прийти до узагальнення соціально психологічних явищ, потрібно розглянути психологію спілкування, спільної діяльності та конфлікту.

Обов'язково розкрити спілкування через його різновиди. Приділити увагу сутність та завдання професійного спілкування юриста, його основні засоби. Зробити психолого-праву характеристику професійного спілкування юриста. Особливості комунікативних дій в діяльності юриста та розвиток професійно важливих комунікативних якостей юриста відіграють основну роль в його психологічних завданнях.

Слід запам'ятати, що мотив є внутрішнім збуджувачем, на відміну від стимулу, тобто впливу об'єктивних умов.

Це питання слід розкривати через психологію виникнення та розвитку груп. Звернути увагу на психологічну сутність соціальних норм та групову динаміку. Лідерство та керівництво вивчити та визначити в підсумку до цього питання.

Соціалізація та розвиток особистості відрізняються від правової соціалізація та визначають правослухняну поведінку особистості. Звернути увагу та розкрити феномен конформізму і психологічні умови дієвості правових норм.

Почати висвітлення цього питання через психологічну структуру діяльності юриста (потреби, мотиви, цілі, засоби, кінцевий результат). Вивчити сторони професійної діяльності юриста: пізнавальна, комунікативна, конструктивна, організаційна, засвідчувальна, виховна.

Це питання потрібно починати з причин професійної деформації, а таж причин її виникнення серед юристів та взагалі суспільства.

Психологічні аспекти підвищення ефективності праці юристів потрібно зазначити на прикінці відповіді.

Реферати:

1. Розвиток професійно важливих комунікативних якостей юриста.
2. Професійна деформація юриста та шляхи її.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. Допишіть визначення та вставте пропущені поняття.

- 1.1 Спілкування це - ...
- 1.2 Елементами структури спілкування є: ...
- 1.3 Група – це ...
- 1.4 Групова структура – це ...
- 1.5 Види групових структур: ...
- 1.6 Місце, яке займає людина в ієрархії відносин при виконання певної ролі ...
- 1.7 Вони класифікуються за розмірами, за рівнем організованості, за спрямованістю діяльності, за згуртованістю, за мірою впливу на особистість ...
- 1.8 Цінісно-орієнтаційна єдність – це ...
- 1.9 Колектив – це мала соціальна група, яка ...
- 1.10 Конфлікт – це...
- 1.11 До структурних елементів конфлікту відносять ...
- 1.12 Основними етапами динаміки конфлікту є: ...
- 1.13 Лідер – це ...
- 1.14 До процесів внутрішньо групової інтеграції відносять:...
- 1.15 До процесів внутрішньо групової диференціації відносять: ...

2. Заперечте або дайте підтвердження нижчезазначеним умовиводам

- 2.1. Соціальна позиція – це ставлення людини до своїх ролей та статусів.
- 2.2. Спілкування виконує три функції: анонімну, функціонально-рольову та неформальну.
- 2.3. Образи конфліктної ситуації – це суб'єктивна характеристика конфлікту.
- 2.4. Основні функції конфлікту: конструктивна, деструктивна, діагностична.

Література: [1, 5, 7, 12, 17, 36, 46, 59, 63]

Тема 4. Основні проблеми правової психології

Питання для самостійної роботи:

1. Дайте характеристику правової психології.
2. Що є правовий розвиток особистості.
3. Регуляція поведінки людей у відповідності з інтересами суспільства.
4. Процес так званої інтерналізації, або присвоєння соціальних норм особистістю.
5. Психологічний зміст правової соціалізації особистості.
6. Ціннісно-нормативна модель поведінки.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання семінарського заняття слід починати з визначення, що є взагалі соціалізацією особистості, її ролі у суспільстві, та її основні характеристики. Треба звернути увагу на різницю між правовою соціалізацією та взагалі соціалізацією, та навести приклади, обґрунтовуючи свою відповідь.

Психологи вважають, що правові засоби будуть виконувати своє регулююче призначення тоді, коли поряд з іншими властивостями (всезагальна обов'язковість, визначеність змісту, дії через дозволи, державна гарантованість та ін.) володітимуть психологічною властивістю.

Відповідь необхідно розпочати з сучасного визначення правових норм. Розкрити значення для умов впровадження правових норм у суспільстві. Психологічні основи правових норм на заключних етапах правотворчості та правозастосування.

Правовий розвиток особистості, яка будує своє життя погоджено з нормами права, – основне завдання при утворенні справжнього правопорядку у суспільстві. Законслухняна чи протиправна поведінка завжди зумовлена правовою психологією середовища, що може як стримувати, так і стимулювати криміногенні передумови, наявні в особистості.

Відповідь на третє питання доцільно розпочати з визначення поняття асоціальної поведінки. В подальшому варто зазначити чинники асоціальної поведінки суспільстві.

Розкрийте сутність поняття «правотворчості». Зробіть спробу назвати головні та другорядні аспекти ефективної правотворчості.

Реферати:

1. Особливості правової психології в діяльності юристів.
2. Особистість в рамках правової психології.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.
4. Складіть тести за тематикою «Правова психологія».

Література: [1, 2, 7, 12, 13, 36, 46, 58, 60]

Тема 5. Кримінальна психологія. Психологія особи злочинця

Питання для самостійної роботи:

1. Предмет та завдання кримінальної психології, її місце в системі психології та права.
2. Кримінально-психологічна характеристика злочинності.

3. Психологічний механізм злочину.
4. Особистість злочинця як об'єкт психологічного дослідження.
5. Психологія потерпілого.
6. Психологія організованих злочинних формувань (груп).

Методичні вказівки:

Відповідь на питання семінарського заняття доцільно розпочати з визначення поняття «злочинця». Далі варто підкреслити, що є основою для злочинної поведінки. На прикладі конкретних злочинів розкрити психологічний аспект злочинності.

При відповіді на питання доцільно розкрити різні точки зору підходів до злочинності. Треба зауважити, що до соціально-психологічних теорій щодо вивчення причин злочинності, злочинної поведінки та злочинців відносяться погляди вчених Габріеля Тарда та Еміля Дюркгейма. Треба також зауважити, що у контексті соціологізаторського підходу до проблеми особистості злочинця та злочинної поведінки головне місце посідають Франц Галь та Чезаре Ломброзо.

Відповідь на питання семінарського заняття доцільно розпочати з характеристики структури особистості злочинця. Для науково обґрунтованого висновку про те, які психологічні властивості особистості грають роль у породженні злочинної поведінки необхідно мати модель психологічної структури особистості злочинця, яка виражає основний зміст кримінальної зараженості особистості.

Відповідь на питання бажано розпочати з визначення статусу неповнолітнього злочинця у суспільстві. Звернути увагу на характеристики психологічної ломки перехідного віку та не сформованість стійких внутрішніх позицій, високу податливість до групового впливу, імпульсивність – все це поведінкова основа підліткового віку, яку треба урахувувати в роботі з неповнолітніми.

Реферати:

1. Психологічні особливості злочинності неповнолітніх.
2. Психологічні методи боротьби з груповою злочинністю.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

Оберіть правильну відповідь:

1. Зазначте, хто започаткував соціологічний підхід в аналізі злочинної поведінки:

- а) В. Ковалець, В. Любченко, О. Северов;
- б) Г. Ебінгауз, Г. Рібо, А. Біне;
- в) Г. Тард, Е. Дюркгейм, М. Вебер.

2. Зазначте послідовність суттєвих компонентів причинного комплексу злочинності:

- а) суспільні чинники;
- б) незадоволення потреб людей у сфері споживання;

в) патологія біологічних потреб.

3. До психологічних особливостей злочинця належать:

а) відсутність співчуття;

б) схильність до наркоманії;

в) домінування нервових процесів гальмування над процесами збудження;

г) занижене відчуття болю.

4. Складовою психологічного аналізу особистості злочинця є:

а) ступінь соціальної дезадаптації;

б) конкретні індивідуально-психологічні особливості;

в) антропометричні показники.

5. Зазначте чинники, що зумовлюють формування у правопорушників відчуття особистої безпеки:

а) низький рівень емпатійності;

б) безкарність раніше скоєних правопорушень;

в) відсутність співпереживань.

6. Соціально-психологічний підхід в аналізі злочинної поведінки започаткували:

а) О. Хагінс, Г. Фінер;

б) О. Морозов, Т. Курій;

в) Р. Мертон, Ж. Старленд, Д. Мате.

7. До типу злочинців з дефектами психічної саморегуляції належать особи, які скоїли злочин унаслідок:

а) злочинної халатності;

б) надмірної самовпевненості;

в) сильного душевного хвилювання;

г) підвищеної ситуативної адаптації;

д) потреби в самозахисті.

8. Посилення психічного напруження після здійсненого злочину зумовлено:

а) почуттям безкарності;

б) страхом перед покаранням;

в) особливостями сприйняття злочинцем результату злочину.

9. Кримінальна психологія - це:

а) психологія виконання покарання;

б) психологія слідчої діяльності;

в) психологія діяльності кримінальної міліції;

г) психологія злочинної поведінки, особистості злочинця та злочинних груп.

10. Основними типами особистості злочинця за змістом ціннісно-орієнтаційної спрямованості є:

а) корисливий;

б) корисливо-насильницький;

в) асоціальний;

г) насильницький.

11. Розташуйте послідовно елементи психологічної структури злочинного діяння:

- а) формування мети;
- б) мотивація;
- в) прийняття рішення;
- г) отримання винагороди.

12. Розташуйте послідовно суттєві компоненти причинного комплексу злочинності:

- а) суспільні чинники;
- б) незадоволення потреб людей у сфері споживання;
- в) патологія біологічних потреб.

13. До особливостей мотивів злочинної поведінки належать:

- а) антисоціальність;
- б) домінування спонукань обов'язку над спонуканнями-потягами;
- в) переважання матеріальних і вітальних спонукань.

14. Психологічною особливістю злочинних груп неповнолітніх є те, що такі групи формуються:

- а) переважно стихійно;
- б) одразу як злочинні;
- в) у групах первісного спілкування внаслідок зростання антисуспільної спрямованості.

15. Психологічними особливостями злочинних груп, що складаються з раніше засуджених осіб, є:

- а) знання членами груп методів і прийомів оперативно-розшукової та слідчої діяльності;
- б) наявність жорстких норм, заснованих на насильстві;
- в) стихійність формування груп;
- г) формування груп з орієнтацією на скоєння злочинів.

16. Психологічними особливостями злочинних груп корисливої спрямованості є:

- а) створюються досвідченими організаторами;
- б) оптимальна чисельність їх пов'язана із функціональним розподілом злочинної діяльності;
- в) мають переважно емоційний характер стосунків.

17. Психологічними особливостями злочинних груп насильницької спрямованості є такі:

- а) наявність жорстких групових норм, заснованих на культурі насильства;
- б) низькі показники рівня навіюваності;
- в) наявність специфічної атрибутики (символіка, сленг, традиції тощо).

[Література: 1-5, 17, 18]

Тема 6. Психологічна консультація і судово-психологічна експертиза

Питання для самостійної роботи:

1. Використання психолога у якості консультанта на попередньому слідстві.
2. Залучення психолога у якості спеціаліста при проведенні слідчих дій.
3. Загальний предмет та види судово-психологічної експертизи (СПЕ).
4. Методика проведення СПЕ.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання семінарського заняття варто почати з визначення «судово-психологічної експертизи». Також потрібно зазначити, що входить до структури судово-психологічної експертизи, її предмет та об'єкт, а також підстави проведення даного виду експертизи.

При висвітленні другого питання семінарського заняття треба зауважити, що завдання судово-психологічної експертизи вирішуються завдяки зусиллям експертів-психологів. Однак на практиці часто виникає потреба у вирішенні експертним шляхом завдань, що знаходяться на перетині психологічних знань та знань іншої науки чи практичної сфери людської діяльності. У таких випадках повинна призначатися комплексна судово-психологічна експертиза.

Відповідь на третє питання цієї теми дозволяє виявити необхідність призначення судово-психологічної експертизи, слідчий чи суддя ухвалюють із цього приводу постанову. У ній зазначаються підстави для призначення експертизи, визначаються питання, за якими експертна комісія повинна сформулювати висновки, об'єкти, що підлягають дослідженню, матеріали, що передаються їй для ознайомлення. Вказана постанова складається з трьох частин: вступної, мотивувальної та результативної.

Реферати:

1. Психолог як експерт і консультант при вирішенні юридичних питань.
2. Значення страждань при визначенні моральної шкоди потерпілому.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. Експерт-психолог повинен залучатись до участі у кримінальному процесі, коли спостерігаються:

- а) різка відмінність поведінки підозрюваного від характерної для відповідної вікової і статевої групи;
- б) невідповідність поведінки цілям і мотивам вчиненого;
- в) незвичність поведінки суб'єкта у момент вчинення злочину;
- г) прояви психічної патології.

2. Правовою підставою для призначення судово-психологічної експертизи є:

- а) санкція прокурора;
- б) постанова слідчого;
- в) рішення суду;
- г) прохання потерпілого;
- д) протиріччя у показаннях свідків.

3. Обставиною, за якої повинна призначатись судово-психологічна експертиза у кримінальному процесі, є:

- а) наявність особливостей, що засвідчують крайню неврівноваженість, емоційність або агресивність;
- б) наявність психічних патологій;
- в) відставання рівня психічного розвитку від вікової норми.

4. В основу дії детектора брехні покладено:

- а) закон Фехнера;
- б) закон Бугера-Вебера;
- в) моторну методику діагностики афективних слідів;
- г) закон Шуберта-Мендельсона.

5. Загальним предметом соціально-психологічної експертизи є:

- а) наявність або відсутність у момент виникнення злочину афекту у обвинуваченого;
- б) особливості психіки людей, дослідження яких має значення для встановлення істини у кримінальних справах;
- в) особливості патології психіки людей, дослідження яких має значення для встановлення істини у кримінальних справах.

6. Зазначте, хто з вітчизняних учених і в якому році вперше видав книгу по судово-психологічній експертизі:

- а) А. Коні у 1922р.;
- б) А. Брусиловський у 1939 р.;
- в) А. Лурія у 1928 р.

7. Завданнями психологічної експертизи є:

- а) вивчення психічних проявів, які виходять за межі норм;
- б) встановлення виду психічної патології;
- в) встановлення ознак вкрай підвищеного емоційного перенапруження, що виникає раптово і проявляється у злочинній дії.

8. До компетенції судово-психологічної експертизи у справах про адміністративні правопорушення належить:

- а) встановлення фізіологічного афекту або іншого особливого емоційного стану суб'єкта в момент вчинення адміністративного правопорушення;
- б) визначення психологічної можливості свідка і потерпілого правильно сприймати обставини вчиненого правопорушення і відтворювати їх за вимогою посадової особи або компетентного органу;
- в) визначення виду психічної патології в осіб, причетних до адміністративного правопорушення;
- г) встановлення особистісних якостей правопорушника, що виявилися у вчиненому правопорушенні.

9. До компетенції судово-психологічної експертизи в цивільному процесі належить:

- а) установлення психологічної сумісності дітей і одного або двох батьків, усиновителів, опікунів, визначення можливості дорослих забезпечувати виховання дітей;
- б) визначення психологічних особливостей правопорушень, передбачених цивільним законодавством;
- в) визначення психологічних особливостей правопорушень, передбачених кримінальним законодавством.

10. Призначенням судово-психологічної експертизи є :

- а) вивчення правдивості показань свідка на суді;
- б) вивчення суттєвих для кримінальної справи особливостей психічної діяльності потерпілих, свідків, обвинувачених;
- в) дослідження причин розумової відсталості свідка.

11. Типовими завданням судово-психологічної експертизи емоційних станів є виявлення:

- а) соматичного стану підслідної особи напередодні злочину;
- б) особливостей особистих стосунків підслідного з жертвою;
- в) біографічних особливостей особи свідка.

12. Зазначте обставини, за яких доцільно призначати судово-психологічну експертизу:

- а) необхідність одержати думку незацікавленого спеціаліста про сутність суперечки, її предмет та ін.;
- б) необхідність дотримуватися норм закону або підзаконного акта;
- в) наявність ознак психічної патології в діях особи.

13. Окремим предметом судово-психологічної експертизи може бути:

- а) наявність або відсутність в обвинувачених у момент учинення злочину афекту;
- б) наявність або відсутність психічної патології;
- в) принципова здатність свідків, підозрюваних і потерпілих правильно сприймати важливі для кримінальної справи обставини;
- г) можливість виникнення психічних переживань, які перешкоджають нормальному виконанню професійних функцій.

14. Судово-психологічна експертиза може встановити:

- а) психологічні особливості особи, що проявилися у зв'язку з вчиненням злочином;
- б) педагогічні, медичні і правові особливості злочинів і злочинців;
- в) психологічні аспекти злочину (ставлення особи до вчиненого, мотиви, цілі, потреби, рівень домагань).

15. До видів судово-психологічних експертиз належать такі:

- а) емоційних станів;
- б) психолого-лінгвістична;
- в) соціально-психологічних особливостей злочинної групи;
- г) графологічна.

16. Судово-психологічна експертиза може призначатися:

- а) після затримання підозрюваної особи;
- б) після порушення кримінальної справи;
- в) у разі протиріч у показаннях свідків.

17. Зазначте типові запитання судово-психологічної експертизи емоційних станів:

- а) чи усвідомлював свідок наслідки своїх дій?
- б) які особливості особистих відносин підслідної особи і жертви?
- в) в якому психологічному стані знаходилася підслідна особа у момент вчинення злочину?
- г) чи знаходилася підслідна особа у стані афекту або в іншому емоційному стані, який суттєво вплинув на її поведінку?

18. Висновок судово-психологічної експертизи може вважатись науково обґрунтованим за такої умови:

- а) висновок обґрунтовано відповідно до соціально-політичних знань;
- б) наукові положення і дані, на яких базується експертиза, не викликають сумнівів;
- в) висновки базуються на усереднених даних.

19. Приводами для обов'язкового призначення соціально-психологічної експертизи є:

- а) статеві злочини;
- б) встановлення в особи схильності до самогубства;
- в) сумніви щодо здатності особи правильно сприймати важливі для слідства обставини і давати щодо них правдиві свідчення;
- г) ознаки у особи вкрай підвищеного емоційного перенапруження, що виникає раптово і проявилось у злочинній дії.

20. До компетенції судово-психологічної експертизи слід віднести встановлення:

- а) наявності або відсутності у суб'єкта в момент вчинення протиправних дій фізіологічного афекту або інших емоційних станів, здатних суттєво вплинути на його поведінку;
- б) здатності потерпілих правильно сприймати характер і значення дій злочинця;
- в) можливості виникнення психічних станів, що перешкоджають нормальному здійсненню професійних функцій;
- г) наявності психічних патологій у злочинців.

Література: [1, 5, 8, 12, 17, 24, 26, 46].

Змістовний модуль 2. Основи юридичної конфліктології.

Тема 7. Методологічні засади юридичної конфліктології

Питання для самоконтролю:

1. Історичний розвиток конфліктології.

2. Філософсько-соціологічні особливості конфліктології.
3. Психологічні концепції в конфліктології.
4. Конфліктологія як наука.

Методичні вказівки:

Передбачає дослідження поняття та ознак конфліктів; надається аналіз особливостей та поняття юридичного конфлікту на категоріальному рівні; визначаються загальні та спеціальні функції юридичного конфлікту.

Тема присвячена аналізу динаміки становлення категорії юридичний конфлікт. З цією метою визначено процес становлення ідей про юридичний конфлікт в історії правових учень. Особливу увагу приділено аналізу поглядів на конфлікт мислителів починаючи від Стародавнього Китаю і закінчуючи сучасною юридичною наукою.

На основі аналізу поглядів Конфуція, Лао-цзи, Хань-Фея встановлено, що вчені Стародавнього Китаю обґрунтували природно-правовий характер конфлікту (норми добротності і моралі протиставляються нормам позитивного закону).

Індійська філософія досліджувала правовий конфлікт на таких типах правового пізнання як теологічно-традиційний (будь-яка поведінка, яка протирічить закону викликає застосування насилля); природно-правовий (наявність природних і суспільних конфліктів) та нормативізм (конфлікти мають державний характер).

Вчені Стародавньої Греції досліджували правовий конфлікт на засадах антрополого-комунітивного підходу, а філософи Стародавнього Риму обґрунтували існування конфлікту у правовій сфері.

Епоха Відродження та Просвітництва забезпечила аналіз правового конфлікту через сукупність суб'єктивних та об'єктивних причин та генезу його розуміння. Будуть проаналізовані особливості сучасного підходу до визначення правового конфлікту.

Важливого значення для визначення сутності правового конфлікту має його аналіз через типологію праворозуміння. Мова іде про природно-правові концепції (конфлікт є природним явищем і виникає в процесі забезпечення рівності і справедливості в суспільстві). Позитивізм через такі його складові, як етатизм та нормативізм (конфлікт породжується основною роллю держави, що втілює власні інтереси); соціологічно-психологічну концепцію (юридичний конфлікт має діяльнісний характер).

Правовий конфлікт аналізується через основні аспекти сутності права: ціннісно-орієнтаційний (відображає суб'єктивну сторону прояву правового конфлікту) та через регулятивний аспект (відображає об'єктивну сторону правового конфлікту).

Реферати:

1. Розвиток конфліктології в міжнародному просторі.
2. Розвиток конфліктології в Україні.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.

2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. Вперше почали використовувати юридичні засоби для попередження та вирішення конфліктів:
 - а) у Стародавньому Китаї;
 - б) у Стародавній Греції;
 - в) у Стародавньому Римі.
2. Для давньоруського судового процесу характерно:
 - а) активна участь у ньому сторін конфлікту;
 - б) домінуюча роль суду у вирішенні конфліктів;
 - в) відсутність єдиної судової процедури при вирішенні конфліктів.
3. Конфліктологічні погляди в період середньовіччя розвивались під впливом:
 - а) християнства;
 - б) конфуціанства;
 - в) католицизму.
4. Конфліктологічні проблеми у добу Відродження та Просвітництва набувають розуміння:
 - а) “божественного”;
 - б) “земного”;
 - в) “повсякденного”.
5. Біхевіористи при вивченні конфліктів зосередили увагу на:
 - а) зовнішніх чинниках конфліктів;
 - б) внутрішніх чинниках конфліктів;
 - в) розглядали конфлікти комплексно.
6. Когнітивістський підхід зосереджує свою увагу:
 - а) на об’єктивній стороні конфлікту;
 - б) на суб’єктивній стороні конфлікту;
 - в) на об’єктивній і суб’єктивній сторонах конфлікту.
7. У психологію поняття “інтроверсія” та “екстраверсія” запровадив:
 - а) З. Фрейд;
 - б) К. Хорні;
 - в) К. Юнг.
8. Перші наукові праці з конфліктології з’явилися:
 - а) наприкінці 60-х років;
 - б) наприкінці 70-х років;

в) наприкінці 80-х років.

9. Юридична конфліктологія є галуззю:

- а) загальних конфліктологічних знань;
- б) спеціальних конфліктологічних знань;
- в) правової конфліктології.

10. Предметом юридичної конфліктології є:

- а) конфліктні відносини між людьми;
- б) вивчення проблем конфліктної взаємодії між суб'єктами правовідносин;
- в) дослідження загальних законів і закономірностей виникнення та розвитку конфліктів.

Література [1; 2; 7; 13; 16–20; 3 9]

Тема 8. Поняття, структура та динаміка юридичного конфлікту

Питання для самоконтролю:

- 1. Юридичний конфлікт, його визначення та спрямування.
- 2. Особливості структури юридичного конфлікту.
- 3. Основні складові динаміки юридичного конфлікту.

Методичні вказівки:

Поняття юридичного конфлікту у вузькому та широкому розумінні. Характеристика таких позитивних функцій конфлікту, як попередження, інформативна, мобілізаційна, інтеграційна, стимуляційна. Характеристика юридичного конфлікту як різновиду соціального, особливості юридичного конфлікту. Визначення таких елементів структури юридичного конфлікту, як учасники (сторони), умови, предмет і об'єкт, образи конфліктної ситуації, можливі дії учасників конфлікту, результат конфліктної взаємодії. Характеристика таких результатів конфліктної взаємодії, як: повне або часткове підкорення другої сторони, компроміс, переривання конфліктних дій, інтеграція та спільне вирішення конфлікту. Визначення динаміки юридичного конфлікту через виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, усвідомлення ситуації як конфліктної, конфліктна поведінка, вирішення конфлікту.

Характеризуються учасники конфлікту через визначення їх особливостей на міжособистісному рівні та за їх роллю у конфлікті; аналіз основних причин соціального конфлікту в залежності від сфер життєдіяльності суспільства та психологічних особливостей індивідів; визначення співвідношення між предметом конфлікту (існуючої чи уявної проблеми, що складає основу виникнення конфлікту) та об'єкту (цінності, на використання чи володіння якою націлена поведінка суб'єктів).

Реферати:

- 1. Сутність соціального конфлікту.

2. Функції соціального конфлікту.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. Слово “конфлікт” перекладається з латинської мови:
 - а) зіткнення;
 - б) конфронтація;
 - в) суперечність.
2. Соціальний та юридичний конфлікт співвідносяться між собою як:
 - а) соціальний та юридичний конфлікти є різновидами одного і того ж конфлікту;
 - б) соціальний конфлікт є різновидом юридичного конфлікту;
 - в) юридичний конфлікт є різновидом соціального конфлікту.
3. Юридичний конфлікт може бути позитивним явищем і виконувати позитивні функції:
 - а) так;
 - б) так, але лише за певних умов;
 - в) ні.
4. Конфлікти між фізичними особами:
 - а) завжди мають правовий характер;
 - б) завжди мають неправовий характер;
 - в) можуть мати і правовий, і неправовий характер.
5. Конфлікти між юридичними особами:
 - а) завжди мають правовий характер;
 - б) завжди мають неправовий характер;
 - в) можуть мати і правовий, і неправовий характер.
6. Предметом юридичного конфлікту є:
 - а) проблема або протиріччя, через які виникає конфлікт;
 - б) спірні відношення реальних матеріальних і духовних цінностей, які вирішуються у правовому полі;
 - в) об’єктивно існуюча проблема, яка має бути вирішена і тому стає причиною розходження у поглядах опонентів.
7. Основним змістом конфлікту є:
 - а) зіткнення інтересів;
 - б) зіткнення потреб;

в) конфліктна взаємодія.

8. Образи конфліктної ситуації належать до:

- а) об'єктивної складової юридичного конфлікту;
- б) суб'єктивної складової юридичного конфлікту;
- в) не належать ні до об'єктивної, ні до суб'єктивної складової юридичного конфлікту.

9. Стратегія та тактика поведінки в конфлікті співвідносяться між собою:

- а) тактика — це спосіб реалізації стратегії;
- б) стратегія — це спосіб реалізації тактик;
- в) стратегія та тактика — незалежні одна від одної категорії.

10. Стадія виникнення об'єктивної конфліктної ситуації є:

- а) відкритою;
- б) латентною (прихованою);
- в) може бути і відкритою, і прихованою.

Література [1–3; 7; 13; 20; 27; 56]

Тема 9. Типологія та види юридичних конфліктів

Питання для самоконтролю:

1. Аспекти типології юридичних конфліктів.
2. Характеристика правових конфліктів.
3. Характеристика трудових конфліктів.
4. Особливості кримінальних та цивільних конфліктів.
5. Міжнародні конфлікти та їх характеристика.

Методичні вказівки:

Визначаються аспекти типології юридичних конфліктів за сферами прояву (економічні, політичні, ідеологічні, міжнаціональні, соціальні та сімейно-побутові). Аналізуються види конфліктів за ступенем тривалості та напруженості (бурхливі, гострі, довготривалі, слабо виражені конфлікти), а також за сферами (галузева характеристика) і характером правових норм (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі конфлікти).

Специфічні риси екологічних конфліктів, їх суб'єкти та форми прояву. Класифікація міжнародних конфліктів (міжнародні, національно-визвольні війни, внутрішні інтернаціональні конфлікти). Загальносоціальні та юридичні чинники державно-правових конфліктів; конфлікти між гілками влади; конфлікти в парламентській діяльності. Особливості адміністративно-правових конфліктів (сфера управлінської діяльності; наявність суб'єкта, наділеного

управлінськими повноваженнями; пов'язані з порушенням прав суб'єктів; є цілеспрямованими). Ознаки цивільно-правового конфлікту, способи вирішення. Сторони та суб'єкти господарсько-правових конфліктів. Класифікація кримінальних конфліктів за видами, тяжкістю злочинів, складом учасників, часом. Типи трудових конфліктів, їх причини та функції (соціальної інтеграції, сигнальна, інноваційна, соціально-психологічна). Індивідуальні та колективні трудові юридичні конфлікти. Ознаки, причини, види сімейних конфліктів (за сферою прояву), за формою.

Реферати:

1. Класифікація юридичного конфлікту залежно від характеру приписів правових норм.
2. Класифікація юридичного конфлікту за системою правозастосовних та правоохоронних органів.

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.

Тестові завдання

1. За сферами прояву конфлікти поділяються на:
 - а) локальні, регіональні, глобальні;
 - б) політичні, економічні, міжнародні, екологічні, ідеологічні, релігійні та ін.;
 - в) внутрішньоособистісні, міжособистісні, особистісногрупові, міжгрупові.
2. Економічні конфлікти можуть виникати:
 - а) лише між державами;
 - б) лише між людьми;
 - в) і між державами, і між людьми.
3. Політичні конфлікти можуть виходити за межі демократичних форм:
 - а) так, вони завжди виходять за межі цих форм;
 - б) так, але за певних умов;
 - в) ні, не можуть.
4. Ідеологічні конфлікти можуть виникати на рівні великих соціальних груп:
 - а) можуть;
 - б) не можуть, оскільки виникають лише на рівні малих соціальних груп;
 - в) не можуть, оскільки виникають лише між окремими особами.

5. Конфлікти, які характеризуються вкрай негативним відношенням сторін:

- а) бурхливі конфлікти;
- б) гострі довготривалі конфлікти;
- в) слабовиражені конфлікти, що протікають повільно.

6. Конфлікти, в яких активною є лише одна зі сторін, а інша уникає конфронтації:

- а) гострі довготривалі конфлікти;
- б) слабовиражені конфлікти, що протікають повільно;
- в) слабовиражені конфлікти, що протікають швидко.

7. За масштабом конфлікти поділяються на:

- а) внутрішньоособистісні, міжособистісні, особистісно-групові, міжгрупові;
- б) міжнаціональні, соціальні, політичні;
- в) локальні, регіональні, глобальні.

8. Найбільш небезпечні конфлікти:

- а) в сфері конституційного права;
- б) в сфері кримінального права;
- в) в сфері міжнародного права.

9. Міжнародні конфлікти врегульовуються:

- а) нормами внутрішнього законодавства держав;
- б) нормами міжнародного права;
- в) нормами внутрішнього законодавства держав і нормами міжнародного права.

10. Юридичні конфлікти можуть виникати:

- а) лише у процесі створення законів;
- б) лише у процесі їх реалізації чи застосування;
- в) у процесі створення законів і в процесі їх реалізації чи застосування.

Література [1–3; 7; 13; 20; 44; 57]

Тема 10. Засоби запобігання та подолання конфлікту в праві

Питання для самоконтролю:

- 1. Компроміс, його характеристика в конфліктології.
- 2. Аналіз компромісу.
- 3. Типи правового пізнання компромісу.

Методичні вказівки:

Характеристика компромісу як угоди, що досягається на засадах взаємних поступок, умов розвитку суспільства; засіб досягнення суспільної угоди; прояв взаємодії суб'єктів суспільних відносин та засіб досягнення гармонії та забезпечення суспільних інтересів. Визначення рівнів взаємодії категорій компроміс і консенсус, а саме: ціннісно-орієнтаційний, антрополого-комунікативний, процедурно-режимний, результативний. Дослідження основних етапів становлення категорії компроміс, що визначаються як антична філософія, Середньовіччя, Відродження, Новий час, Сучасний період. Виокремлення ознак компромісу та формулювання його визначення.

Аналіз особливостей компромісу на таких рівнях (соціальних інститутах), як: міжособистісний, груповий, державний, рівень світової системи. Визначаються основні особливості прояву компромісу на державному рівні організації суспільства.

Визначаються типи правового пізнання компромісу через характеристику ідей позитивізму, юснатуралізму та соціологічного типу правового пізнання. Аналіз ознак правового компромісу, обґрунтування правового компромісу на категоріальному рівні. Обґрунтування елементів структури правового компромісу (зміст, суб'єкт, об'єкт).

Практичні завдання:

1. Опрацюйте основну літературу з навчальної теми.
2. Складіть плани-конспекти підготовки до семінарських занять.
3. Ознайомтеся з додатковою літературою з навчальних тем.
4. Розгляньте запропоновані вправи та виконайте завдання.

Вправа 1

У психології управління персоналом на основі численних спостережень виявлені наступні закономірності:

- чим повніше в системі управління представлені позитивні неформальних відносин;
- чим повніше в процесі управління представлені позитивні неформальні відносини, тим менше можливостей для прояву негативних формальних відносин.

Справедливими є і протилежні думки.

Завдання

1. Проаналізуйте суть представлених закономірностей і сформулюйте чітко власне розуміння співвідношення формальних і неформальних відносин у процесі управління персоналом органів правопорядку.
2. Пригадаєте основні психологічні характеристики формальних і неформальних відносин, звернувшись до досвіду юридичної практики.
3. Сформулюйте основні напрями обліку вказаних закономірностей у процесі організації діяльності і взаємодії структурних підрозділів органів правопорядку.

Вправа 2

Назвіть психологічні чинники, які найчастіше здійснюють вплив на правову психологію населення.

Завдання

1. Визначте, які з цих чинників мають вплив на кримінальну і оперативну ситуацію в районі (місті, області — виберіть щось одне за своїм бажанням), де ви живете.

2. Із названих чинників, що мають вплив на стан законності і правопорядку, виділіть дві групи (з трьома-п'ятьма чинниками в кожній), перша з яких має найбільший позитивний вплив, а друга — найбільший негативний. Постарайтеся, щоб в кожній групі були не тільки фонові чинники, що відносяться до стану всього українського суспільства, але й ті, що залежать від місцевих органів влади, населення.

В чому конкретно полягає їх вплив на правову психологію всього населення міста (району, області, країни) і на правову психологію окремих громадян. Які сприятливі і несприятливі явища ці чинники викликають у них?

3. Конкретизуйте свій аналітичний пошук: чітко оцініть вплив діяльності правоохоронних органів міста (району, області, країни) на правову психологію населення за двома напрямками:

а) що і як позначається позитивно і б) що і як позначається негативно.

4. Завершіть аналіз, відповівши на питання: що і як можна покращити в роботі правоохоронних органів (що залежить від людей, які працюють у них) міста (району, області, країни), щоб почати або прискорити зміни в правовій психології населення у напрямі до підвищення рівня її розвитку, до рівня правової культури?

5. Спробуйте повторити завдання щодо правового органу, в якому ви збираєтеся працювати або вже працюєте.

Вправа 3

Уявіть, що керівництво вам доручило вивчити конфліктологічні тенденції корисливої злочинності серед населення вашого району (міста, області, країни). Для цього вам треба розробити опитувальник.

У ньому, зокрема, слід передбачити питання для вивчення правових позицій і очікувань опитуваних. Нижче наведений приблизний перелік їх.

Завдання

Сформулюйте для кожного питання варіанти можливих відповідей (від трьох до п'яти), які повинні відобразити різні види позицій і сподівань громадян.

1. Яка частина осіб, що проживають у вашому районі (місті, області), вдаються до незаконного (кримінального) способу матеріального забезпечення?

2. Чи змінюється сьогодні така позиція людей?
3. Яка позиція великої частини людей, що мають приблизно ваше соціальне становище, щодо злочинного способу матеріального забезпечення?
4. Яка тенденція характерна сьогодні для такої позиції людей вашого віку і соціального статусу?
5. Як ставиться більшість працездатних людей до правомірного способу матеріального забезпечення?
6. Чи змінюється сьогодні ставлення людей до правомірного способу забезпечення матеріального достатку?
7. Яка частина людей, що проживають у вашому районі (місті, області), буде надавати допомогу правоохоронним органам у розкритті злочину?

Завдання

Розробіть аналогічний опитувальник для вивчення соціально-психологічних передумов кримінально-правових конфліктів.

Вправа 4

Прочитайте уривок з розповіді “По мосту” німецького письменника Генріха Белля.

“Історія цього будинку не давала мені спокою. Я став задумливим, недбалим у роботі. Так, насправді недбалим. Я дуже багато роздумував. Одного разу навіть забув узяти теку “Спирні справи”, чим накликав на себе гнів начальника окружного управління. Він викликав мене до себе, він тремтів від обурення.

– Грабовські, — сказав він мені, — я чув, Ви забули теку “Спирні справи”. Служба над усе, Грабовські! Оскільки я терпляче мовчав, начальник продовжував ще строгішим голосом:

– Кур’єр Грабовські, я Вас попереджаю: розтяпам не місце у загальнонімецькому товаристві мисливського собаківництва. Ми можемо забезпечити себе кваліфікованими службовцями...

Він грізно подивився на мене, але раптом його погляд став лагіднішим.

– Можливо, у Вас які-небудь особисті неприємності?

Я тихо сказав:

– Так.

– Що трапилося? — запитав він вже іншим тоном. У відповідь я тільки похитав головою.

– Чи можу я Вам допомогти? Скажіть чим?

– Дайте мені один вільний день, пане начальнику. Більше мені нічого не треба. Він великодушно кивнув.

– І не сприймайте цей наганяй близько до серця. Врешті-решт забути теку може кожний. А в іншому ми Вами задоволені...

Я тріумфував. Сцена ця відбулася в середу, і на завтра, в четвер, я був вільний”.

Питання

1. Яка частина розмови начальника з підлеглим може призвести до конфлікту як характерна для “бюрократичної особи”?
2. Яким чином і яким психологічним прийомом кур’єрові Грабовські вдалося змінити зміст, характер і тональність монологу начальника окружного управління?
3. Дайте характеристику стилю управлінської діяльності керівника окружного управління загальнонімецького товариства мисливського собаківництва. Чи є він конфліктогенним?
4. Проаналізуйте поведінку кур’єра Грабовські в цій ситуації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

1. Предмет юридичної психології. Завдання юридичної психології.
2. Структура юридичної психології. Принципи юридичної психології.
3. Методи юридичної психології.
4. Використання досягнень юридичної психології у галузях соціальної та юридичної практики.
5. Зародження юридичної психології.
6. Основні етапи становлення та розвитку юридичної психології.
7. Формування психологічної школи права поч. ХХ ст. (Л. Петражицький).
8. Сучасний стан та проблеми вітчизняної юридичної психології.
9. Поняття особистості в психології та правовій науці.
10. Пізнавальні психічні процеси та урахування їх закономірностей юристом у професійній діяльності.
11. Емоції, почуття, психічні стани об’єктів юридичної діяльності. та їх психолого-правова оцінка.
12. Проблема вивчення особистості у професійній діяльності юриста.
13. Фрустрація, її зв’язок з агресивною поведінкою, насильницькими злочинами проти особи, скоєнням самогубств.
14. Значення страждань при визначенні моральної шкоди потерпілому.
15. Психологічна характеристика праці юриста.
16. Психологічні особливості пізнавальної діяльності юриста.
17. Особливості комунікативних дій у діяльності юриста.
18. Психологічні особливості прийняття рішень у галузях юридичної діяльності.
19. Психологічні особливості вирішення юристом організаційно-управлінських питань.
20. Розвиток професійно важливих комунікативних якостей юриста.
21. Професійна деформація юриста та шляхи її подолання.
22. Психологічні аспекти підвищення ефективності праці юристів.
23. Предмет та завдання кримінальної психології.
24. Психологія злочинного діяння.
25. Індивідуально-психологічні причини злочинної поведінки.
26. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки.
27. Психологічна структура злочинного діяння.
28. Психологічні наслідки здійсненого злочину.
29. Особистість злочинця як об’єкт психологічного дослідження.
30. Соціально-психологічна типологія злочинця.

31. Психологія потерпілого.
32. Психологія організованих злочинних формувань (груп).
33. Психологічний аналіз особистості неповнолітнього правопорушника.
34. Психологічні методи боротьби з груповою злочинністю.
35. Психологія допиту потерпілого.
36. Психологія допиту підозрюваного.
37. Психологія допиту звинуваченого.
38. Психологія допиту свідків.
39. Психологічні особливості допиту неповнолітніх.
40. Психологія огляду місця події.
41. Психологія виїмки.
42. Психологія слідчого експерименту.
43. Психологія відтворення обстановки.
44. Психологія відтворення обставин події.
45. Загальна характеристика психологічних особливостей слідчої діяльності.
46. Психологічні особливості розслідувань у справах неповнолітніх.
47. Застосування слідчим психологічних прийомів під час обшуку.
48. Психологічні ознаки неправдивих показань при допиті.
49. Використання психолога у якості консультанта на попередньому слідстві.
50. Залучення психолога у якості спеціаліста при проведенні слідчих дій.
51. Проблема правомірного психологічного впливу під час розслідування злочинів.
52. Компетенція та завдання СПЕ.
53. Загальний предмет судово-психологічної експертизи (СПЕ).
54. Окремі предмети СПЕ.
55. Приводи для обов'язкового призначення СПЕ.
56. Приводи факультативного призначення СПЕ.
57. Види судово-психологічних експертиз.
58. СПЕ емоційних станів.
59. СПЕ потерпілих у справах про сексуальні злочини.
60. Експертиза соціально-психологічних особливостей членів злочинної групи.
61. СПЕ визначення здатності неповнолітнього правопорушника розуміти значення вчинюваних дій.
62. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза.
63. Підготовка та призначення СПЕ при попередньому слідстві.
64. Підготовка та призначення СПЕ при вирішенні цивільно-правових спорів.
65. Етапи проведення та оформлення результатів СПЕ.
66. Психологічні особливості подання свідчень у суді.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

1. Погляди на конфлікти у пам'ятках права, художній творчості та мистецтві стародавніх часів.
2. Суспільно-політичні конфлікти у пам'ятках Київської Русі.
3. Конфліктологічні погляди в період середньовіччя.
4. Конфліктологічні погляди у добу Відродження та Просвітництва.
5. Погляди на конфлікти К. Маркса.
6. Конфліктний функціоналізм Г. Зіммеля.
7. Конфліктологічні погляди М. Вебера.
8. Конфліктологічні погляди Г. Спенсера.
9. Теорія конфлікту Р. Дарендорфа.
10. Позитивні функції конфліктів за Л. Козером.
11. Погляди на конфлікти З. Фрейда.
12. Біхевіористський підхід до пояснення конфліктів.
13. Когнітивістський підхід до пояснення конфліктів.
14. Розвиток конфліктології на пострадянському просторі.
15. Розвиток конфліктології в Україні.
16. Основні проблеми подальшого розвитку вітчизняної конфліктології.
17. Конфліктологія як наука, її предмет, об'єкт та завдання.
18. Юридична конфліктологія як наука.
19. Функції та завдання юридичної конфліктології.
20. Поняття соціального конфлікту.
21. Позитивні та негативні функції конфлікту.
22. Поняття юридичного конфлікту та його характерні особливості.
23. Сторони (учасники) конфлікту.
24. Умови конфлікту.
25. Предмет та об'єкт конфлікту.
26. Образи конфліктної ситуації.
27. Дії учасників конфлікту.
28. Результати конфліктної взаємодії.
29. Виникнення об'єктивної конфліктної ситуації.
30. Типові причини для виникнення конфліктів в організаціях.
31. Усвідомлення (сприйняття) ситуації як конфліктної.
32. Конфліктна поведінка (взаємодія).
33. Типи протиборства у конфлікті.
34. Розв'язання (вирішення) конфлікту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Конституція України. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Анцупов А. Я., Малышев А. А. Введение в конфликтологию. — К., 1996.
4. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология. — М., 1999.
5. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфликтология: Учеб. пособие. — Х., 1997.
6. Вишнякова Н. Ф. Конфликтология. — Минск, 2002.
7. Ворожейкин И. Е., Кибанов А. Я., Захаров Д. К. Конфликтология: Учебник. — М., 2000.
8. Герасіна Л. М., Панов М. І. Конфліктологія: Підручник. — Х., 2002.
9. Громова О. Н. Конфликтология: Курс лекций. — М., 2000.
10. Дмитриев А. В. Конфликтология: Учеб. пособие. — М., 2000.
11. Дмитриев А., Кудрявцев В., Кудрявцев С. Введение в общую теорию конфликтов: Юридическая конфликтология. Ч. 1. — М., 1993.
12. Дмитриев А. В. и др. Основы конфликтологии: Учеб. пособие. — М., 1997.
13. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность: конфликт, гармония. — К., 1989.
14. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта. — М., 1995.
15. Зеркин Д. П. Основы конфликтологии. — Р., 1998.
16. Иванов В. М., Иванова О. В. Юридична конфліктологія. — К., 2004.
17. Ишмуратов А. Т. Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів. — К., 1996.
18. Кудрявцев В. Н. Основы конфликтологии: Учеб. пособие. — М., 1997.
19. Ложкин Г. В., Повякель Н. И. Практическая психология конфликта: Учеб. пособие. — К., 2000.
20. Пірен М. І. Основи конфліктології. — К., 1997.
21. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. — К., 2003.
22. Скибицька Л. І. Конфліктологія. — К., 1999.
23. Скотт Дж. Г. Конфликты и пути их преодоления. — К., 1991.
24. Уткин Э. А. Конфликтология. Теория и практика. — М., 1998.
25. Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьев Я.Ю. та ін. Юридична психологія. — К., 1999.
26. Бандурка А.М., Бочарова С.Н., Землянская Е.В. Юридическая психология. — Харьков, 2002.
27. Бедь В.В. Юридична психологія: Навчальний посібник. — Львів: «Новий світ – 2000», К.: «Каравела», - 2002. — 376с.
28. Васильев В.Л. Юридическая психология. Ученик. — М., 2003.
29. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. — М. 1996.
30. Еникеев М.И. Юридическая психология. Норма, — М., 2000.
31. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. — К., 1999.
32. Коновалова В.Е. Правовая психология. — Харьков, 1997.
33. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. Підручник. — К., 2004.
34. Костицкий М.В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические вопросы. — К., 1990.

- 35.Медведев В.В. Кримінальна психологія: Підручник – К.: Атака, 2004. – 368с.
- 36.Мостовая И.М. Юридическая психология. – К.,1998.
- 37.Прикладная юридическая психология / Под ред. А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
- 38.Романов В.В. Юридическая психология. Учебник. – М., 2000.
- 39.Чуфаровский Ю.В. Основы юридической психологии. – М.,1995.
- 40.Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. – М.,2000.
- 41.Шиханцов Г.Г. Юридическая психология. – М., 1998.
- 42.Энциклопедия юридической психологии // под. ред. А.М. Столяренко. – М., 2003.
- 43.Юридическая психология: Хрестоматия / Т.Н. Курбатова – СПб., 2001.
- 44.Юридична психологія: Підручник / За заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Мойсєєва. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.

Додаткова

- 45.Алікіна Н.В. та ін. Психологічна експертиза в слідчій практиці. – К., 1993.
- 46.Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступность и психические аномалии. – М.,1987.
- 47.Антонян Ю.М., Гульдман В.В. Криминальная патопсихология. – М.,1991.
- 48.Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследования преступлений. – М.,1996.
- 49.Баронін А.С. Психологічний профіль вбивць. Посіб. З кримінальної психології та криміналістики. – К., 2001. – 176.
- 50.Башкатов И.П. Психология групп несовершеннолетних правонарушителей (социально-психологические особенности). – М.,1993.
- 51.Бедь В.В. Юридична психологія: Навчальний посібник. – Львів: «Новий світ – 2000», К.: «Каравела», – 2002. – 376с.
- 52.Брусиловский А.Е. Судебно-психологическая экспертиза. – Харьков, 1929.
- 53.Васильев В.Л. Психологическая культура прокурорско-следственной деятельности. – СПб., 1998.
- 54.Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Исправительно-трудовая психология. – М, 1974.
- 55.Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность.- М.,1990.
- 56.Дубинин Н.П., Кравец И.И. Кудрявцев В.Н. Генетика. Поведение. Ответственность. – М., 1989.
- 57.Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. – М.1996.
- 58.Илларионов В.П. Переговоры с преступниками. – М.,1993.
- 59.Ковалев А.Г. Психологические основы исправления правонарушителя. – М.,1968.
- 60.Комаров В.С. Психологические основы очной ставки. – Харьков, 1976.

61. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. – Палермо, 2000.
62. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, 1978.
63. Костицкий М.В. Судебно-психологическая экспертиза. – Львов, 1987.
64. Коченов М.М. Судебно-психологическая экспертиза. – М., 1977.
65. Кравченко О.В., Тимченко О.В., Христишко В.Є. Психологічне забезпечення діяльності ОВС в ризиконебезпечних ситуаціях оперативно-службової діяльності. Навчальник посібник. – Х., 2002. – 127 с.
66. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М.Джужа, Я.Ю.Кондратьєв, О.Г.Кулик, П.П.Михайленко та ін.; За заг.ред О.М.Джужа – К.: ЮрінкомІнтер, 2002. – 416с.
67. Кудрявцев В.Н. Закон, поступок, ответственность. – М., 1986.
68. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и паталогия. – М., 1982.
69. Кудрявцев И.А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. – М., 1988.
70. Липман О. Психология лжи. – Харьков, 1926.
71. Личность преступника как объект психологического исследования. – М., 1979.
72. Медведев В.С. Проблеми професійної деформації працівників ОВС. – К., 2003.
73. Медведев В.С. Вітчизняна юридична психологія: віхи становлення // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. – 2002. – №7.
74. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. – К., 2000.
75. Морозов О.М. Психологія особистості: оперативна аудіовізуальна діагностика: Навч. посіб. – К.: Вид. П. А.В., 2008. – 328 с.
76. Науково – практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І.Хавронюка. – К. – Каннон, А.С.К., 2002. – 1104с.
77. Обозов Н.Н., Щекин Г.В. Психология работы с людьми. – К., 1998.
78. Печерский В.В. Допрос несовершеннолетней потерпевшей на предварительном следствии и в суде. Изнасилование: Монография / В.В. Печерский, С.Ю. Ревтова. – Гродно: ГрГУ, 2003. – 260 с.
79. Професійна психологія в органах внутрішніх справ / В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, В.С. Медведев, Г.О. Юхновець. – К., 1995.
80. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованим злочинності). // За заг. ред. Я.Ю. Кондратева. – К., 2002.
81. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М., 1967.
82. Ратинов А.Р., Ефимова Н.И., Психология допроса обвиняемого. – М., 1988.
83. Робоча книга пенітенціарного психолога / За заг. ред. В.М. Синьова, В.С. Медведева. – К., 2000.
84. Сергеич П. Искусство речи на суде. – М., 1991.

- 85.Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Харвест, 2003.
- 86.Столяренко А.М., Психологические приемы в работе юриста. – М.,2000.
- 87.Филонов Л.Б. Психологические способы изучения личности обвиняемого. – М.,1983.
- 88.Филонов Л.Б. Тренинги делового общения сотрудников органов внутренних дел с различными категориями граждан. – М.,1993.
- 89.Фрезе А.У. Очерки судебной психологии. – Казань, 1974.
- 90.Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы: проблемы, дискуссии, предложения. – М., 1991.
- 91.Хохряков Г.Ф. Социальная среда и личность. – М., 1982.
- 92.Чуприков А.П., Цупрык Б.М. Общая и криминальная сексология: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2002. – 248 с.
- 93.Чуфаровский Ю.В. Психология в оперативно-розыскной деятельности правоохранительных органов. – М., 1996.
- 94.Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению. – К., 2001.

МАУП